

EESTI KEELE EVIDENTSIAALSUSSÜSTEEM MÕNE TEISE KEELE TAUSTAL. MORFOSÜNTAKS JA DISTRIBUTSION*

PETAR KEHAYOV

1. Evidentsiaalsuse mõisteid

Nagu on teada, puuduvad eesti keele kaudse kõneviisi grammatilised vastused kõikides teistes läänemeresoome keeltes peale liivi keele. Seevastu näiteks dagestani ja aravaki keeltes leidub morfeeme, millel on samalaadne tähendus nagu eesti keele kaudse kõneviisi vormidel. Keeletüpoloogid on katsunud leida ühist nimetajat selle semantilise kategooria jaoks, mille funktsioon on edastada teavet informatsiooniallika kohta ja mida eesti keeles väljendatakse grammatiliste vahenditega (kaudse kõneviisiga), soome keeles aga leksikaalselt. Kuigi selle kategooria olemasolule pöörasid tähelepanu juba varased amerikanistid, võttis alles Franz Boas 1940-ndatel aastatel tarvitusele termini *evidentsiaal(ne)*. Oma kwakiutli keele grammatikas nimetab ta evidentsiaalseteks selliseid sufikseid, mis tähistavad informatsiooniallikat.¹ Laiemat tähelepanu pälvis evidentsiaalsuse problemaatika keeletüpoloogide hulgas aga alates 1980-ndatest aastatest.

Evidentsiaalsuse uurimisel on põhirõhk kogu aeg olnud evidentsiaali grammatilistel süsteemidel. Seevastu keeled, milles evidentsiaalsus grammatilisel kujul ei esine, on saanud vähem tähelepanu.² Uute andmete läbitöötamiseks on keeletüpoloogia püüdnud luua meetodeid, mille abil saaks klassifitseerida kõikide keelte esinemusi.³ On ilmunud ka evidentsiaalsuse teemaatikale pühendatud üldistavaid kogumikke, mis püüavad abstraherida keeleuniversaale, võrreldes väga erinevate, üksteisest geograafiliselt kaugel asuvate keelte evidentsiaalseid süsteeme.⁴

* Artikli valmimist on toetanud ETF-i grant 5202 ("Eesti keele tüpoloogiline grammatika: süntaks"). Täna abi ja kommentaaride eest prof Mati Ereliit, prof Axel Holvoeti, Rogier Bloklandi, Erika Krautmanet ja Jana Šteinbergat.

¹ Omadussõna *evidential* tuleb ette ka varasemate autorite deskriptiivsetes töedes, kuid F. Boas toob selle esimesena keeleteadusse kui termini, vt V. A. F r i e d m a n, *Evidentiality in the Balkans with Special Attention to Macedonian and Albanian*. – A. Y. A i k h e n v a l d, R. M. W. D i x o n (eds.), *Studies in Evidentiality*. Typological Studies in Language 54. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 2003, lk 189.

² Kuid alates Wallace Chafe'ist on n-õ mitteevidentsiaalsete keelte evidentsiaalsuse uurimine samuti hoogustunud, vt W. C h a f e, *Evidentiality in English Conversation and Academic Writing*. – W. C h a f e, J. N i c h o l s (eds.), *Evidentiality. The Linguistic Coding of Epistemology*. *Advances in Discourse Processes* 20. Norwood–New Jersey: Ablex, 1986, lk 261–272.

³ Vt nt: T. W i l l e t, *A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality*. – *Studies in Language* 1988, kd 12, nr 1, lk 51–97; Н. А. К о з и н ц е в а, Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа). – *Вопросы языкознания* 1994, nr 3, lk 92–104; A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*. La Trobe University. Melbourne, 2000; A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentiality in Typological Perspective*. – A. Y. A i k h e n v a l d, R. M. W. D i x o n (eds.), *Studies in Evidentiality*, lk 1–31; V. P l u n g i a n, *The Place of Evidentiality within the Universal Grammatical Space*. – *Journal of Pragmatics* 2001, kd 33, nr 3, lk 349–357; B. D. J o s e p h, *Evidentials. Summation, Questions, Prospects*. – A. Y. A i k h e n v a l d, R. M. W. D i x o n (eds.), *Studies in Evidentiality*, lk 307–327.

⁴ Vt nt: W. C h a f e, J. N i c h o l s (eds.), *Evidentiality. The Linguistic Coding of Epistemology*; Z. G u e n t c h é v a (éd.), *L'Énonciation médiatisée*. Louvain–Paris: Peeters, 1996;

Et tegemist on funktsionaalselt väga laialivalguva nähtusega, on isegi ühe keele evidentsiaalsussüsteemi kõiki semantilisi ja pragmaatilisi tähendusi haaravaid definitsioone raske sõnastada. Peamisi lahkarvamusi tekitab küsimus, missugune on evidentsiaali osa keele modaalses süsteemis. Aleksandra Aikhenvaldi järgi on evidentsiaal(sus) "obligatoorne grammatiline kategooria, mille põhitähenduseks on informatsiooniallika markeerimine: kõneleja väljendab seda, kas ta on olnud ise sündmuse tunnistaja, teeb järeldusi talle teada olevate faktide põhjal või on rääkinud talle sündmusest keegi teine, vms".⁵

A. Aikhenvaldi definitsioonis leiab kõlapinna ainult üks kahest evidentsiaalsuse põhifunktsiooni kohta käivast seisukohast. Selle seisukoha järgi on evidentsiaalse tähenduse põhituumaks informatsiooniallika markeerimine. Evidentsiaali formandid võivad märkida kõneleja subjektiivset hinnangut, kas informatsioon peab paika või mitte, kuid see on enamikul juhtudest meelevaldne lisatähendus. See tähendab, et grammatiliste evidentsiaalide põhifunktsiooni ei kuulu episteemiliste tähenduste grammatiline kodeerimine. Tegemist on iseseisva grammatilise kategooriaga, mitte modaalse süsteemi alakategooriaga.

Teise seisukoha järgi on evidentsiaalsussüsteemide põhifunktsioon väljendada seda, kuidas kõneleja suhtub informatsiooni, mida tema (kõneleja) keelend kirjeldab.⁶ John Lyons eristab kaht tüüpi episteemilist modaalsust: subjektiivset ja objektiivset. Subjektiivsed episteemilised tähendused on loomu poolest evidentsiaalsed: nad on seotud arvamuste, kuuldu ja järeldustega.⁷ Frank Palmer peab kõneviisi ja modaalsust käsitlevas kokkuvõtvast töös evidentsiaalsust üheks propositsioonilise modaalsuse liigiks.⁸

Seega on evidentsiaalsussüsteemidel keeles kaks tähendust: 1) osutada informatsiooniallikale; 2) osutada kõneleja suhtumisele informatsioonisse.

Seni pärineb kõige rohkem keeli hõlmav evidentsiaalsussüsteemide klassifikatsioon A. Aikhenvaldilt. Tema järgi erinevad evidentsiaalsussüsteemid oma kompleksuse poolest. Mõni eristab formaalselt ainult kaht, mõni aga koguni kuut evidentsiaalsuse liiki.⁹ Esimesi võib nimetada binaarseteks evidentsiaalsussüsteemideks. A. Aikhenvald eristab keelte hulgas kolme tüüpi binaarseid (A) süsteeme, mis markeerivad järgmisi opositsioone:

A1: visuaalselt tunnistatud/visuaalselt tunnistamata;

A2: indirektne/kõik muu;

A3: refereeritud/kõik muu.

A. Aikhenvaldi järgi kuulub eesti keele evidentsiaalsussüsteem A3 tüüpi süsteemide hulka. Seda süsteemi vormistab eesti keeles opositsioon kaudne kõneviis / indikatiiv.

Komplekssemad on kolmejaolised süsteemid (B), mis sisaldavad vähemalt üht sensorset eristust. Sellised süsteemid on A. Aikhenvaldi klassifikatsioonis:

L. J o h a n s o n, B. U t a s (eds.), *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2000; A. Y. A i k h e n v a l d, R. M. W. D i x o n (eds.), *Studies in Evidentiality*.

⁵ A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*, lk 1.

⁶ Vt T. W i l l e t, *A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality*, lk 52.

⁷ J. L y o n s, *Semantics II*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977, lk 799 jj.

⁸ F. R. P a l m e r, *Mood and Modality*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁹ A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*, lk 7–9; A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentiality in Typological Perspective*, lk 3–6.

- B1: visuaalne/järelatud/refereeritud;
 B2: visuaalne/mittevisuaalne sensoorne/refereeritud;
 B3: mittevisuaalne sensoorne/järelatud/refereeritud.

Veel on süsteeme, mis eristavad nelja evidentsiaalsuse liiki. Need sisaldavad vähemalt ühte sensoorset eristust. Sellisel juhul eristavad need samuti kas domeenis "järelatud" järeladuse aluseid (füüsiline tõendusmaterjal või üldteadmised) või domeenis "refereeritud" kommunikatiivset distantsi (s.o seda, kas refereeritav on tunnistaja või on refereeritav ise refereerija). Viie ja kuue liikmega süsteeme on ainult üksikutes keeltes ja neidki on suhteliselt vähe uuritud.¹⁰

Tiheda esinemuse tõttu on keeletüpoloogid hakanud mõningaid evidentsiaalsuse alaliike tähistama kindlate terminitega. Osaliselt lähtuvad need Euroopa keelte ükskeelsetest grammatikatest, mis püüavad keelesiseselt kirjeldada niinimetatud kaudseid kõneviise. Sellised evidentsiaalsuse alaliike tähistavad terminid on:

1) *kvotatiiv* – kuuldu refereering, kõneleja on saanud tegevusest/sündmusest teada teise isiku kaudu, näiteks:¹¹

(1) *Jaan magavat kodus.*

[Kõneleja on kuulnud kellegi käest, et Jaan magab kodus.]

2) *inferentsiaal* – kõneleja väite aluseks on järeladus, mille ta teeb minevikus toimunud sündmuse kohta, mida ta ei olnud ise tunnistamas, väide põhineb tegevuse/sündmuse täheldatud tagajärgedel,¹² näiteks bulgaariakeelses lauses:

(2) *Стоян си дошъл.*

'Stojan REFL.PRON-DAT tulema-EV'

[Kõneleja järeladab, et Stojan on tulnud koju (näiteks nähes esikus tema kingi).]

3) *miratiiv* või *admiratiiv* – kategooria väljendab üllatust või imestust, kõneleja avastab seisundi, mis on eksisteerinud juba pikema aja jooksul, tal puudub toimuva üle kontroll ja ta rõhutab oma teadvustamatust või tahtmatust,¹³ näiteks albaaniakeelses lauses:

(3) *Sa bukur folke shqip!*

'kui ilusasti rääkima-EV.PREES.2SG albaania(keel)-ADV'

[Kõneleja on üllatunud, et vestluskaaslane räägib nii hästi albaania keelt.]¹⁴

¹⁰ Vt A. Y. Aikhenvald, *Evidentials*, lk 20–29; A. Y. Aikhenvald, *Evidentiality in Typological Perspective*, lk 6.

¹¹ Vt T. Willet, *A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality*, lk 57; V. Plungian, *The Place of Evidentiality within the Universal Grammatical Space*, lk 352 jj.

¹² Vt T. Willet, *A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality*, lk 57.

¹³ Vt nt: V. A. Friedman, *Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian and Albanian*. – W. Chafe, J. Nichols (eds.), *Evidentiality. The Linguistic Coding of Epistemology*, lk 168–187. Termin *admiratiiv* on vanem, seda kasutas juba balkanoloog Gustav Weigand, vt G. Weigand, *The Admirative in Bulgarian*. – *The Slavonic Review* 1923/1924, kd 2, lk 567–568. Termini *miratiiv* võttis hiljuti kasutusele Scott DeLancey, vt S. DeLancey, *Mirativity. The Grammatical Marking of Unexpected Information*. – *Linguistic Typology* 1997, kd 1, nr 1, lk 33–52.

¹⁴ Т. И. Эйнтрей, *Албанский язык*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1982, lk 111.

Neid evidentsiaalsuse alaliike tähistavaid mõisteid ühendab mõisteklass *indirektne*.¹⁵ Lisaks sisaldavad evidentsiaalsussüsteemid mõningaid epistemilisi tähendusi (dubitatiivseid, presumptiivseid jms).

A. Aikhenvald eristab evidentsiaalsuse markeerimisel kaht grammatilise astet. Mõningad grammatilised kategooriad võivad oma põhitähenduse kõrval omandada evidentsiaalseid tähendusi, ilma et informatsiooniallika markeerimine kuuluks nende primaarsete tähendusfunktsioonide hulka. Ta nimetab selliseid regrammatikalisatsiooni juhtumeid *evidentsiaalsusstrateegiateks*. Nende puhul on algselt olnud tegemist kontekstis tekkinud implikatsiooniga. Juhuslikud pragmaatilised jõud on kutsunud esile uusi tähendusi, mida on võidud hiljem hakata analüüsima teatava vormi juurde kuuluvatena. Puhtevidentsiaaliga on A. Aikhenvaldi järgi tegemist siis, kui evidentsiaalse tähenduse markeerimine on kohustuslik ega sõltu kõneleja pragmaatilistest valikutest. Evidentsiaalsusstrateegia puhul on evidentsiaalne tähendus ainult üks formaalse grammatilise tunnuse kasutusviisidest, puhtevidentsiaali puhul on see ainus kasutusviis.¹⁶

2. Grammatiline evidentsiaalsus maailmakaardil

Kõige komplekssemad grammatilised evidentsiaalsussüsteemid leiduvad Lõuna- ja Kesk-Ameerika indiaani keeltes, tiibeti-birma ja paapua keeltes – see-ga üksteisest väga kaugel olevates regioonides. Ilmselt kõige komplekssem seni teada olev süsteem on paapua keelkonna fasu keeles, see eksplitseerib kuut evidentsiaalsuse liiki.¹⁷ Kõige laiem areaal, kus evidentsiaalsus esineb järjekindlalt grammatilisel kujul, asub aga Aadria mere ja Himaalaja vahel. Evidentsiaalsuse uurijad on rääkinud piltlikult Balkani–Lääne-Aasia evidentsiaalsusvööndist.¹⁸ Sinna kuuluvatele keeltele on omane see, et evidentsiaalsussüsteemid kattuvad osaliselt aspekti ja ajakategooriaga. Näiteks on perfektist arenenud evidentsiaalsusstrateegiad või iseseisvad süsteemid enamikus Balkani keeleliidu keeltes, armeenia keeles, mitmes kaukaasia, iraani, turgi-altai ja uurali keeles.¹⁹ Enamik nendest keeltest väljendab kvotatiivseid, inferentsiaalseid ja miratiivseid tähendusi ühe evidentsiaalsussüsteemi sees.

Lääne- ja Kesk-Euroopa keeltes grammatilisi evidentsiaalsussüsteeme ei esine. Seevastu asub aga üks kompaktne grammatilise evidentsiaalsuse ala Baltikumis, sinna kuuluvad eesti, liivi, läti ja leedu keel. See jääb geograafiliselt ülalmainitud laiast vööndist kõrvale. Võib öelda, et Euroopa keelekaardil on kaks üksteisest lahus olevat evidentsiaalsuse ala: Balkani ja Balti areaal.²⁰

¹⁵ Kuigi miratiivi kui indirektaali staatus tekitab raskusi. Peale S. DeLancey on selle kohta asjakohaseid märkusi ka Gilbert Lazard'il (G. L a z a r d, *Mirativity, Evidentiality, Mediativity, or Other?* – *Linguistic Typology* 1999, kd 3, nr 1, lk 91–109) ja Vladimir Plungianil (vt V. P l u n g i a n, *The Place of Evidentiality within the Universal Grammatical Space*, lk 355).

¹⁶ A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*, lk 5 jj.

¹⁷ Vt A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*, lk 22.

¹⁸ Vt nt: S. D e L a n c e y, *The Mirative and Evidentiality*. – *Journal of Pragmatics* 2001, kd 33, nr 3, lk 370.

¹⁹ Vt H. H a a r m a n n, *Die indirekte Erlebnisform als grammatische Kategorie. Eine eurasische Isoglosse*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1970; A. Y. A i k h e n v a l d, *Evidentials*, lk 13.

²⁰ Jouko Lindstedt kirjutab, et Balkani areaal on osa veel laiemast Musta mere areaalist, mis hõlmab peale Balkani keelte ka osa turgi ja kaukaasia keeltest. Musta mere areaali pikenduseks on Kesk-Venemaa turgi ja soome-ugri keelte ala, mida lahutab Baltikumist ainult vene keeleala. See tähendab, et esimese ja teise areaali vahel on minevikus seisnud

Järgnev uurimus on ajendatud vajadusest võrrelda eesti keele evidentsiaalsussüsteemi selliste keelte grammatiliste evidentsiaalsussüsteemidega, mis asuvad geograafiliselt suhteliselt lähedal (Euroopas), kuid ei ole eesti keelega geneetilises suguluses. Niisugune keelte valik on otstarbekohane kahel põhjusel. Esiteks annab see võrdlus võimaluse teha tüpoloogilisi üldistusi eesti keele evidentsiaalsussüsteemi kohta. Teiseks lubab selline valik piiritleda täpsemalt erinevad areaaltüpoloogilise suguluse alad ja vastata konkreetsemalt küsimusele, kas evidentsiaalsussüsteemide tüpoloogiline samasus kattub ülejäänud struktuuriliste samasustega, mis on andnud põhjuse rääkida Balkani ja Balti keeleliitudest. Keeled, mis eesti keele seisukohalt täidavad ühelt poolt geograafilise läheduse ja teiselt poolt mitteduguluse kriteeriumi, on läti ja leedu keel (balti keeled), bulgaaria ja makedoonia keel (lõunaslaavi keeled), türki, gagauusi ja mõningad väikesed kõptšaki rühma kuuluvad keeled (türki keeled), arumuni ja meglenorumuni keel (idaromaani keeled), albaania keel ning mõningad Balkani mustlaskeele murded. Nendest keeltest olen selles uurimuses arvesse võtnud kõige paremini uuritud läti, leedu, bulgaaria, makedoonia, türki ja albaania keelte evidentsiaalsussüsteeme.²¹

3. Uurimuse meetodid ja eesmärgid

Keeleteaduses on seesuguste uurimuste jaoks andmete kogumiseks kasutusel kaks meetodit. Esimese puhul kogutakse informatsiooni eri keelte grammatikatest ja muudest avaldatud teaduslikest keelekäsitlustest. Teine meetod kasutab küsimustikke, mis palutakse täita emakeelsetel kõnelejalatel. Joan Bybee, Revere Perkins ja William Pagliuca on esile toonud nende eelised ja miinused ning tõdenud, et mõlemad meetodid on aktsepteeritavad.²² Järgnevas uurimuses olin sunnitud kasutama ainult esimest meetodit, sest oli võimatu leida piisavas koguses usaldatavaid emakeelseid küsimustike täitjaid. Arvestades evidentsiaali vormide eripära – nende madalat kasutusagedust ning kontekstisidusust ja muutlikku modaalsel iseloomu –, pidanuks iga keele informantide arv olema üsna suur, et tulemused oleksid usaldatavad. Peale selle pidanuks iga näitefraas olema paigutatud suhteliselt suure diskursilõigu sisse.²³

Tüpoloogilise uurimuse teoreetiliseks aluseks on püüd abstraheerida tüpoloogilisi kategooriaid ja vaadelda, milliste võimalike morfosüntaktiliste strateegiatega abil neid grammatikas kodeeritakse. On olemas kolm võrdlusbaasi: grammatiline kategooria, keeleväline kategoriaalne tähendus või joon

ainult kadunud idabalti keeled ning läänepoolsed volga keeled, mille morfosüntaksist ei ole palju teada, vt J. Lindstedt, *The Perfect – Aspectual, Temporal and Evidential*. – Ö. Dahl (ed.), *Tense and Aspect in the Languages in Europe*. Empirical Approaches to Language Typology 2000, kd 20, nr 6. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, 2000, lk 375.

²¹ Allpool kasutan mugavuse mõttes tihti mõistet *Balkani keeled*, pidades silmas bulgaaria, makedoonia, albaania ja türki keelt. See ei ole termini *Balkani keeleliit* sünonüüm, sest türki keel ei kuulu Balkani keeleliitu.

²² Vt J. Bybee, R. Perkins, W. Pagliuca, *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago–London: University of Chicago Press, 1994, lk 32 jj. J. Bybee kasutab aja ja aspekti grammatilise kodeerimise uurimuses esimest, Östen Dahl aga teist meetodit ning mõlemad jõuavad väga sarnaste universaalideni, vt J. Bybee, *Morphology. A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam: John Benjamins, 1985; Ö. Dahl, *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Blackwell, 1985. Kõige parem oleks ilmselt kasutada mõlemat meetodit teineteise kontrollijana.

²³ Evidentsiaali erinevate funktsioonide uurimise kogemus näitab, et ühe keele kõnelejad on tihtipeale näitefraasi vastuvõetavuse suhtes eriarvamusel. Üksmeel suureneb koos diskursi lõigu laiendamisega.

ja tüpoloogiline kategooria.²⁴ Sellises vastavuses on omavahel näiteks konditsionaal (grammatiline kategooria), usutavus (keeleväline kategooriaalne tähendus) ja episteemiline modaalsus (tüpoloogiline kategooria). Olen püüdnud neid oma käsitluses igal sammul lahus hoida.²⁵

Et vaadeldavaid keeli on palju, ei ole võimalik valgustada nende kõiki parameetreid ega teha absoluutseid üldistusi evidentsiaalsuse kategooria tüübi kohta.²⁶ Uurimuse kitsamad eesmärgid on järgmised:

- selgitada, milliste morfosüntaktiliste vahenditega vaadeltavates keeltes evidentsiaali vormistatakse;
- määratleda evidentsiaali süntagmaatiline levikuala keelte grammatilises süsteemis.

Piirdun rangelt grammatilise evidentsiaalsuse käsitlemisega. Seega jäävad siinsest käsitlusest välja kõik evidentsiaalsete tähenduste väljendamise leksikaalsed vahendid.

4. Evidentsiaalsuse morfosüntaks

Joan Bybee on näidanud, et need tähenduselemendid, mis on kõige relevantsemad verbiga väljendatud tegevuse/seisundi seisukohalt, vormistatakse kõige tõenäolisemalt seotud morfeemidega. Aega, aspekti ja kõneviisi väljendatakse tavaliselt seotud morfeemidega. Et aga evidentsiaal teenib tihti pragmaatilisi eesmäärke, ei ole see nii abstraktne ja grammatiline kui need kategooriad ega esine enamikus keeltest seotud morfeemidena. Üldine morfeemijärgnevus on V–aspekt–aeg–kõneviis. Kõneviis on sündmuse/seisundi edasiandmise seisukohalt kõige väiksema relevantsusega ja sellepärast on ta morfotaktiline asukoht tüvest kõige kaugemal.²⁷

Euroopa evidentsiaalikeeltes (Balkanil ja Baltikumis) on evidentsiaaliid tekkinud teiste, verbitähendusele lähemal seisvate kategooriate kontekstilise implikatsioonina. Nii näiteks on bulgaaria ja albaania keele temporaalsed morfeemid (perfekti sufiks) siirdunud grammatikalisatsiooni kaudu verbaalse tähenduse seisukohalt vähema relevantsusega kategooriate klassi ja muutunud evidentsiaali morfeemideks. Nendes keeltes on muutus toimunud verbaalse relevantsuse teljel vasakult paremale.²⁸ Vastandina võib tuua sel-

²⁴ Vt F. R. Palmer, *Mood and Modality*, lk 19 jj.

²⁵ Järgnevalt kasutan ainult tüpoloogilisi termineid ja mitteamakeelsetes grammatikates esinevaid kategooriate nimetusi või nende tõlkevasteid.

²⁶ Mõnevõrra detailsemad on ainult kahe keele evidentsiaalsete süsteemide tüpoloogilised uurimused, vt nt: B. K l a s, *The Quotative Mood in the Baltic Sea Areal*. – *Estonian Typological Studies II*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7. Tartu, 1997, lk 73–97; P. K e h a y o v, *Typology of Grammaticalized Evidentiality in Bulgarian and Estonian*. – *Linguistica Uralica* 2002, nr 2, lk 126–144.

²⁷ Vt J. B y b e e, *Morphology. A Study of the Relation between Meaning and Form*, lk 33 jj; P. J. H o p p e r, E. C. T r a u g o t t, *Grammaticalization*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge, 1994, lk 141–143.

²⁸ Diakroonilise tüpoloogia valdkonda kuuluvad küsimused jäävad siinsest käsitlusest välja. Vaadeldavate keelte evidentsiaalsussüsteemide kujunemise tüpoloogia kohta vt nt: V. A. F r i e d m a n, *On the Semantic and Morphological Influence of Turkish on Balkan Slavic*. – *Papers from the Fourteenth Regional Meeting*. Chicago Linguistic Society, April 13–14, 1978. Chicago, 1978, lk 108–118; V. A. F r i e d m a n, *Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian and Albanian*, lk 168–187; L. J o h a n s o n, *Zum Kontakteinflus türkischer Indirektive*. – N. D e m i r, E. T a u b e (eds.), *Turkologie heute – Tradition und Perspektive*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 48. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1998, lk 141–150; L. C a m p b e l l, *Some Grammaticalization Changes in Estonian and Their Implications*. – E. C. T r a u g o t t, B. H e i n e (eds.), *Approaches to Grammaticaliza-*

lised keeled, milles evidentsiaali morfeem on päritolult iseseisev sõna ja kus morfotaktilise muutuse suund on vastupidine: paremalt vasakule. Näiteks on mitmes Ameerika indiaani keeles aistimisverbid, nagu *nägema* või *kuulma* grammatikaliseerunud evidentsiaali morfeemideks.²⁹ Esimest protsessi võib pidada re- või degrammatikalisatsiooniks, teist grammatikalisatsiooni klasikaliseks juhtumiks.

Balkani ja Baltikumi keeleareaalil on evidentsiaalsuse kategooria morfosüntaktilises realisatsioonis märkimisväärseid erinevusi. Balkani (eriti sealsetes slaavi) keeltes on evidentsiaalsuse väljendamine hajutatud aja ja aspekti süsteemide vahel ja funktsioneerib ainult nende koostoimel.³⁰ Balkani keelte evidentsiaalsussüsteemid on selles osas tüüpilised Balkani–Lääne-Aasia evidentsiaalsusvööndi liikmed, kus evidentsiaal on kasvanud välja perfektist. Evidentsiaali vormidel on sünkrooniaški mõningaid prototüüpsele perfektile omaseid tunnuseid.³¹ Balti areaali keeltes (eriti eesti ja läti kirja-keeles) on evidentsiaalsus täiesti väljaarenenud grammatiline kategooria, mis on naaberkategooriatest sõltumatu. Seega seisab Balti areaal evidentsiaalsuse morfosüntaksi poolest nii geograafiliselt kui ka tüpoloogiliselt eelmainitud vööndist eemal.

Kategooria peamisteks markeriteks on kolme tüüpi formandid: 1) partitsiivid; 2) infinitiivid; 3) (muud) deverbaalnoomenid.

Partitsiipide osa on evidentsiaalsuse markeerimisel mõlemas keeleareaalis vaieldamatult kõige suurem. Areaalsed erinevused tulevad esile partitsiibi valikus. Enamik Balkani keelte süsteemidest (türgi, bulgaaria ja makedoonia) kasutab evidentsiaalsusstrateegiana mineviku partitsiipe. Balti areaalis (eesti, läti ja vähemal määral leedu keeles) on grammatiline evidentsiaal kõige paremini esindatud aga oleviku partitsiipide kujul. Mineviku partitsiivid esinevad Balti areaalis oleviku partitsiibi kõrval perifraasis, kus nad osalevad temporaalse ahela eksplitsiitses markeerimises või toimivad üksi evidentsiaalsust väljendava predikaadina.³²

Kui maha arvata türgi keel, on teistes vaadeldavates Balkani keeltes infinitiiv kadunud või vähemalt taandunud ja selle süntaktilisi funktsioone täidavad tänapäeval erinevad konjunktiivsed konstruktsioonid. Mõnes Balti areaali keeles on aga grammatikalisatsioon viinud vastupidise olukorrani, kus infinitiiv on saanud lisaks süntaktilistele funktsioonidele ka ülesande väljendada evidentsiaalsust. Eesti murretes ja vähemal määral kirjakeeles toimib üksik infinitiiv evidentsiaalsusstrateegiana. Läti murretes aga esineb infinitiiv kaudse kõneviisi tuleviku analüütilistes vormides. Infinitiivide partitsiipidele eelistamine võib olla tingitud sellest, et erinevalt viimastest ei ole

tion. *Typological Studies in Language* 19. Amsterdam: John Benjamins, 1991, lk 285–299; H. Metslang, L. Muižniece, K. Pajusalu, Past Participle Finitization in Estonian and Latvian. – *Estonian: Typological Studies III*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 11. Tartu, 1999, lk 128–157; В. Амбразас, Сравнительный синтаксис причастий балтийских языков. Вильнюс: Мокслас, 1990, lk 222–228.

²⁹ Vt lähemalt: A. Y. Aikhenvald, Evidentiality in Typological Perspective, lk 21.

³⁰ Selliste hajutatud kategooriate tüpologia kohta vt: B. D. Joseph, Evidentials: Summation, Questions, Prospects, lk 310–314.

³¹ Prototüüpse perfektis erisuunaliste grammatikalisatsioonide kohta vt: J. Lindstedt, The Perfect – Aspectual, Temporal and Evidential, lk 365–383.

³² Vt H. Metslang, L. Muižniece, K. Pajusalu, Past Participle Finitization in Estonian and Latvian, lk 128–157; O. Ikola, Viron ja liivin modus obliquuksen historiaa. – *Suomi* 106 (4). Helsinki, 1953, lk 53–55; В. Амбразас, А. Валецкене, Э. Вальюлите, Грамматика литовского языка. Академия наук Литовской ССР. Вильнюс: Мокслас, 1985, lk 231–233.

infinitiivid morfoloogias koormatud lähedaste kategooriate (näiteks aja) markeerimisega.

Muid deverbaalnoomeneid kasutatakse evidentsiaali formantidena harva. Deverbaalne tegijanimi võib esineda evidentsiaalsusstrateegiana eesti keele Tahkuranna murrakus ja liivi keeles. Läti keele Kagu-Vidzeme murrakutes võib *um*-liitelise verbaalnoomeni instrumentaali vorm olla evidentsiaalsusstrateegiana kasutusel nii üksi predikaadina kui ka perifrasis koos abiverbiga.³³

Kokkuvõtteks võib öelda, et morfoloogilistest formantidest kasutavad Balkani keeled evidentsiaali markeerimiseks ainult esimese tüübi alla kuuluvaid mineviku partitsiipe, Balti areaali keeled aga kõiki kolme infiniitset vormi. Evidentsiaalina on kõige rohkem (re)grammatikaliseerunud eesti ja läti kirjakeele oleviku partitsiibid, mis ei allu fleksioonile.

Lisaks puhtmorfoloogilistele formantidele kasutatakse mõlema areaali evidentsiaalsussüsteemides ka mõningaid morfosüntaktilisi strateegiaid.

1. Vahetatakse abiverbi ja/või kombineeritakse ühe abiverbi eri tüvesid: makedoonia ja leedu keeles ning perifeerselt ka bulgaaria keeles. Näiteks makedoonia kirjakeeles moodustatakse indikatiivis perifrastilisi minevikke nii ESSE- kui ka HABERE-abiverbiga, vrd:

(4) *Ja сум дошол.*
'mina ESSE-PREES.1SG tulema-AKT.PRF.PRT'
'Ma olen tulnud / Ma olevat tulnud.'

(5) *Ja умам дојдено.*
'mina HAB-PREES.1SG tulema-PASS.PRET.PRT'
'Ma olen tulnud.'

Abiverbi valikul on oluline murdeline taust. Osas edelamurretest on aga toimunud funktsionaalne divergents: perfektitaolisi tähendusi väljendatakse HABERE-abiverbiga, ESSE-paradigma on aga spetsialiseerunud evidentsiaalsetele tähendustele.³⁴ Leedu keeles aga välditakse passiivis indikatiivi ja kaudse kõneviisi homonüümiat supletiivse ESSE-abiverbi esimese ja teise tüve kombineerimisega.³⁵ Sarnane strateegia on ka bulgaaria keeles.

2. Abiverbita mineviku partitsiipi kasutatakse predikaadina eesti, läti, leedu, türgi, bulgaaria ja makedoonia keeles. See on üks levinumaid strateegiaid. Näiteks eesti keele evidentsiaalse tähendusega lausele *Jana tulnud eile koju* vastab ka läti keeles konstruktsioon, milles mineviku partitsiip on ilma abiverbita.

(6) *Jana vakar atnākusi mājās.*
'Jana eile tulema-PRET.PRT.FEM koju'
'Jana tulnud eile koju.'

Ainult Balkani keelte puhul saab kindlalt rääkida abiverbi ellipsist. Balti areaalis on tõenäolisem see, et abiverbita mineviku partitsiibi predikaadina kasutamine on igivana nähtus.³⁶

³³ Selle kohta vt M. Rudzīte, *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1964, lk 376.

³⁴ Vt N. Graves, *Macedonian – a Language with Three Perfects?* – Ö. Dahl (ed.), *Tense and Aspect in the Languages in Europe*, lk 479–494.

³⁵ Vt lähemalt В. Амбразас, А. Валецкене, Э. Валулите, *Грамматика литовского языка*, lk 233.

³⁶ Vt H. Metslang, L. Muižniece, K. Pajusalu, *Past Participle Finitization in Estonian and Latvian*, lk 128–157.

3. Indikatiivi "relatiivsemat" aega kasutatakse evidentsiaali "vähem relatiivse" või lihtaja vormina. Hea sünkrooniline näide on tänapäeva eesti keele lihtmineviku ajaplaanis kasutatud pluskvamperfekt:³⁷

(7) *Rein oli söönud.*

See lause võib kontekstist sõltuvalt tähendada nii seda, et kui kõneleja koju läks, nägi ta, et Rein on söönud, kui ka seda, et talle räägiti, et Rein on söönud. Viimasel juhul on toodud näide lihtminevikulise lause *Rein sõi* kvotatiivseks vasteks. Samasugune tendents on ka läti keeles. Diakrooniliselt on see tendents tuletanud terveid evidentsiaalsuse süsteeme, näiteks albaania, bulgaaria ja makedoonia keeles.

4. Verbifraasis kuhjatakse partitsiipe tavaliselt nii, et evidentsiaalsele verbifraasile lisatakse abiverbi partitsiip (või partitsiipe). Pragmatilist eesmärki, mis seisneb kommunikatiivse distantsi suurendamises, markeeritakse verbifraasi pikendamisega. See strateegia sarnaneb eelmises punktis esitatud strateegiaga, ainus erinevus on, et too toimib süntagmaatilisel teljel (indikatiivi relatiivne aeg asendab evidentsiaali lihtaega), see aga paradigmaatilisel teljel (evidentsiaali relatiivne aeg asendab evidentsiaali lihtaega). Nagu eelmise strateegia puhul muunduvad siingi temporaalsed ahelad metafoorilise ülekande kaudu distantsahelateks, kuid erinevalt eelmisest on siin selle ahela sõlmed ainult partitsiibid. Strateegia on kasutusel türki, bulgaaria, makedoonia, albaania, eesti ja leedu keeles ning ülemläti murretes. Balkani slaavi keelte grammatikad nimetavad selliseid pikendatud verbifraase kaudse kõneviisi emfaatilisteks vormideks;³⁸ võrdle bulgaariakeelseid lauseid:

(8) *Тодор живеел много добре.*
'Todor elama-IMPRF.PRT väga hästi'
'Todor elavat väga hästi.'

(9) *Тодор бил живеел много добре.*
'Todor olema-PRF.PRT elama-IMPRF.PRT väga hästi'
'Todor elavat (emf.) väga hästi.'

Et abiverbi partitsiibi abil suurendab kõneleja distantsi enda ja lausungis esitatud sündmuse vahel, on keeletüpoloogias selliseid abiverbi partitsiipe nimetatud *distantspartikliteks*.³⁹ Eesti keeles on niisugune partitsiipide kuhjamine üsna marginaalne nähtus, näiteks *Pidu olnud kestnud juba omajagu, oldud tantsitud ja laule lauldud*,⁴⁰ selle asemel et *Pidu kestnud juba omajagu...*

5. Tegumood kui evidentsiaalsuse strateegia: makedoonia (vrd peaverbi mineviku partitsiipe näidetes 4 ja 5) ja leedu keeles ning läti murretes. Kõige huvitavam on olukord leedu keeles, kus on olemas kaks strateegiat, millega saab evidentsiaalsuse alaliike eristada. Aktiivi partitsiipe kasutatakse kvotatiivi markeerimiseks, kivistunud passiivi kesksoo partitsiipe aga inferentsiaali markeerimiseks, võrdle:

³⁷ Vt H. Metslang, L. Muižniece, K. Pajusalu, Past Participle Finitization in Estonian and Latvian, lk 143.

³⁸ Vt nt: Ю. С. Маслов, Грамматика болгарского языка. Москва: Высшая школа, 1981, lk 270–277; С. Стоянов (гл. ред.), Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. София: Издателство на Българската Академия на Науките, 1983, lk 360.

³⁹ Vt L. Johnson, Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive, lk 146.

⁴⁰ Näitelause pärineb Tartu Ülikooli kirjakeele korpusest (AJAE1990\pm0080).

- (10) *Jis rašqs laiškq.*
 'Tema.MASK kirjutama-AKT.PREES.PRT.SG.NOM.MASK kiri-AKK.SG'
 'Ta kirjutavat kirja.'
- (11) *Jo rašoma laiškas.*
 'Tema.MASK.GEN.SG kirjutama-PASS.PREES.PRT.NOM.NEUTR kiri-NOM.SG'
 'Paistab, et ta kirjutab kirja.'⁴¹

6. Muud morfosüntaktilised protsessid (inversioon, aglutinatsioon): albaania keeles. Albaania keele admiratiivi aktiivi paradigma on tekkinud perfekti inversiooni kaudu: (prf.) HABERE + PRT (adm.) PRT-HABERE. Abiverb HABERE (alb *kam*) on liikunud partitsiibi lühenenud tüvele ja muutunud sufixiks:

- (12) *ke kërkuarë*
 'HAB-2SG tahtma-PRT'
 'oled tahtnud'
- (13) *Kërkuake!*
 'tahtma-HAB-2SG'
 'Sa tahadki (Sa tahtvat).'⁴²

Edasine töö – eriti murdemorfosüntaksi uurimine – võimaldaks morfosüntaktiliste strateegiate nimekirja täiendada.⁴³

Et eesti kirjakeeles on evidentsiaalsus morfoloogias eksplitsiitselt markeeritud, ei ole siin kuigi suurt vajadust kasutada erinevaid (morfo)süntaktilisi strateegiaid, kuid nendes keeltes, kus monofunktsionaalsed vahendid evidentsiaali markeerimiseks puuduvad, annab homonüümia surve tunda. Sellised on Balkani slaavi keeled ning leedu keel, milles abiverbi ellipsile ja partitsiipidele saab omistada kõigest evidentsiaalsusstrateegia staatuse. Need keeled väldivad kahemõttelisusi mitut morfosüntaktilist strateegiat kombineerides.⁴⁴

⁴¹ C. Gronemeyer, Evidentiality in Lithuanian. – Working Papers 46. Lund University Department of Linguistics. Lund, 1997, lk 103; vt ka: A. Holvoet, On the Paradigm of the Oblique Mood in Lithuanian and Latvian. – *Linguistica Baltica* 2001, nr 9, lk 69–86.

⁴² Vt Т. И. Эйнтрей, Албанский язык, lk 110–111; W. Fiedler, Zu einigen Problemen des albanischen Admirativs. – *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig* 1966, kd 15, lk 561.

⁴³ Lisaks esitatud strateegiatele võib üks võimalikke strateegia kandidaate olla aspektuaalne vaheldus. Bulgaaria ja makedoonia keeles saavad evidentsiaali vormid kontekstist sõltuvalt kvotiivi, miratiivi või inferentsiaali tõlgenduse. Samal ajal on täheldatud, et valdav osa miratiivsetest lausungitest vormistatakse imperfektiivsete verbide imperfekti partitsiibiga, vt nt: Г. Герджиков, Презказването на глаголното действие в българския език. София: Наука и изкуство, 1984, lk 104–106. See on igati loogiline, arvestades miratiivi olemust. Üllatuse puhul on fookus suunatud olevikule ning kõneleja vaatluspunkt asub situatsiooni kulu sees. Nendel juhtudel kitsendavad evidentsiaali kasutussfääri verbivormi aspektuaalsed omadused. Midagi sarnast võib täheldada ka türgi keeles, vt D. Slobin, A. Aksu, Tense, Aspect, and Modality in the Use of the Turkish Evidential. – P. J. Hopper (ed.), *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 1982, lk 194. Et aga vaadeldavates keeltes ei ole aspekti ja evidentsiaali koosmõju piisaval määral uuritud (seda enam, et kõigis keeltes verbi morfoloogias aspekti ei markeerita), jätan selle strateegia nüüd nimekirjast välja.

⁴⁴ Sellised on üldjuhul analüütilisemad keeled, mis eksplitsiitselt paljusid grammatilisi tähendusisüntaktiliselt. Nad on erinevate strateegiate kombineerimisel väga paindlikud ning see omakorda tekitab tihti parallelismi. Hea näide on Balkani slaavi keeled, kus strateegiaid 1, 2, 4 ja 5 kombineerides saab moodustada mitu sama grammatilise ja semantilise funktsiooniga vormi. Bulgaaria keele kaudse kõneviisi futuurumperfektis ja futuurumperfekti preteeritumis on võimalikud koguni viis vormi.

Üldiselt liitub evidentsiaalsusfunktsiooniga formant (ee *-vat*, trg *-mIš*, bg *-л*, alb *-kam* jms morfeemid) perifrastilise rea esimesele komponendile. Selline tematiseerimine on ebareeglipärasem Balkani slaavi keeltes, kus perifrastilise minimaalpredikaadi komponendid on süntaktiliselt vabamad kui muudes keeltes.⁴⁵

5. Evidentsiaalsussüsteemide süntagmaatiline diapasoos

5.1. Koostoime isiku kategooriaga

Evidentsiaalsussüsteemides kehtib tavaliselt kõige vähem piiranguid kolmanda isiku suhtes, kõige rohkem aga esimese isiku suhtes.⁴⁶ Vaadeldavates keeltes on see nähtav nii morfosüntaktilise eksplitsiitsuse jaotuses kui ka vormide kasutussageduses.

Mõne Balkani keele ajalugu tõestab, et evidentsiaali grammatikalisatsiooni lähtepunktiks on kolmanda isiku vormi muutus. Bulgaaria keeles hakati kolmandas isikus kasutama tavaperfekti kõrval abiverbita vorme ning formaalne ebajärjekindlus kategoriseerus enne, kui ellips üldistus ka teistes isikutes. Need protsessid on sünkrooniliseltki läbipaistvad. Nii Balkani slaavi keeltes kui ka türki keeles on evidentsiaalsusopositsioon tänapäeval kõige selgekujulisem kolmandas isikus. Peale selle on kõikides vaadeldavates keeltes evidentsiaali vormid kõige sagedasemad kolmandas isikus.⁴⁷ Selle taga on ilmselt pragmaatilis-deiktilised põhjused. Viisakus- ja muud kommunikatiivsed eesmärgid panevad meid kõige rohkem distantseeruma ning kahtlema kõnesituatsioonis mitteosaleva isiku tegude suhtes ja sellepärast saavad evidentsiaamid alguse niisugustest propositioonidest.

On väidetud, et kui grammatiline subjekt on esimeses isikus, on evidentsiaali kasutamine kas formaalselt piiratud (näiteks verbide valik on kitsam) või annab see spetsiifilisi lisatähendusi. A. Aikhenvaldi järgi annavad A2 süsteemid esimesele isikule rakendatuna teadvustamatuse või tahtmatuse varjundi.⁴⁸ Tegelikult ei ole tüpoloogilises perspektiivis niivõrd huvitav evidentsiaali ja grammatilise isiku koostoime, vaid hoopis evidentsiaali ja aktantse moodustaja funktsiooni koostoime. Selle koostoime spetsiifika on mõlema areaali keelte puhul põhjalikult uurimata valdkond, kuid isegi põgus vaatlus lubab visandada kategooriate vastastikuse mõju tüüpe.

Igal evidentsiaalsussüsteemil on üks keskne tähendus. Balkani areaalis on see indirektaal (süsteem A2), eesti ja läti keeles on see tähendus kitsam ja seda on tavaliselt iseloomustatud kvotatiivina (süsteem A3). Esimeses isikus subjekt võib esineda ühes lauses kas koos evidentsiaali keskse tähendusega või tähendust vormida, teisisõnu toimida evidentsiaali kontekstuaalse tõlgendajana. On täheldatud, et esimesele isikule rakendatuna omandavad evidentsiaamid pragmaatilise järeldusena erinevaid modaalseid lisatähendusi.

⁴⁵ Lisaks on makedoonia ja bulgaaria keeles evidentsiaali futuurumi vorme, kus niisugust tematiseerimist aset ei leia, nt mk *ke dojde*, bg *ue doüde*? FUT tulema-PRF.PRT 'ta tulevat (fut.)'. Seda ilmselt sellepärast, et tulevik on ontoloogiliselt väljaspool evidentsiaali ulatust. Et evidentsiaal on deiktiliselt minevik, jääb tulevik (ja selle morfoloogiline marker) väljapoole selle toimeala.

⁴⁶ Vt A. Y. Aikhenvald, *Evidentials*, lk 70–73, 104.

⁴⁷ Huvitav on ka see, et arumuni keelde on evidentsiaali morfeem laenatud just albaania keele kolmanda isiku admiratiivi vormist, vt V. A. Friedman, *Evidentiality in the Balkans with Special Attention to Macedonian and Albanian*. – A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.), *Studies in Evidentiality*, lk 191.

⁴⁸ Vt lähemalt: A. Y. Aikhenvald, *Evidentials*, lk 46, 56, 70–78; A. Y. Aikhenvald, *Evidentiality in Typological Perspective*, lk 16.

si, mille hulgas võib eristada kaht peamist tüüpi: 1) dubitatiiv: kõneleja markeerib seda, et informatsiooni tõeväärtus on madal; 2) miratiiv: kõneleja markeerib üllatust ja/või kontrolli puudumist.

Esimene isik mõjub evidentsiaali tähendusfunktsioonile järgmiselt:

1. AGENT + 1SG/PL. Evidentsiaali saab koos esimeses isikus agendiga kasutada, kuid see annab kõikides vaadeldavates keeltes lisatähendusi. Eesti ja läti keeles esineb lisatähendus 1, Balkani keeltes peale selle väga tihti ka lisatähendus 2. Leedu keele süsteem asub selle parameetri järgi lähemal Balkani keeltele, sest ta annab esimesele isikule rakendatuna tihti miratiivi.⁴⁹

2. KOGEJA + 1SG/PL. Kui kogeja on esimeses isikus, väljendab evidentsiaal mõlemas areaalis polemiseerivat refereeringut (tähendusfunktsioon 1). Näiteks eestikeelset lauset *Ma kartvat prussakaid* saab vaadeldavates keeltes parafraseerida lausega 'Keegi väidab, et ma kardan prussakaid, kuid ma ei ole sellega päris nõus'. Suureks erandiks on siin albaania keel, kus on koos endofooriliste (tundeid väljendavate) verbidega kohustuslik kasutada evidentsiaali (alb admiratiivi), kui kogeja on esimeses isikus, ja nii moodustatud fraaside tähendus on eranditult miratiivne (tähendusfunktsioon 2).⁵⁰ See on üks albaania keele spetsiifilisemaid jooni.⁵¹

(14) *Po mä ardhka keq për Franin, – tha vëllai.*
'INTERJ mina-DAT tulema-PREES.ADM.3SG paha PREP Fran – ütleva-AOR.3SG vend-DEF'
'"Ah, mul on kahju(-ev.) Franist," ütles vend.'⁵²

Dubitatiivsed ja miratiivsed tähendused on võimalikud ka teises ja kolmandas isikus, kuid seal on nad kas üksnes kontekstuaalsed tõlgendused või markeeritud eriliste morfosüntaktiliste strateegiatega. Ainult esimeses isikus on nad puhtalt evidentsiaali ja grammatilise isiku vastastikuse mõju resultaat.

5.2. Levik erinevates lausetüüpides

Lauseid saab jagada tüüpideks kahe erineva printsiibi alusel: kas süntaktilise struktuuri järgi või suhtluseesmärgi seisukohalt. Lausetüübiti on grammatilise evidentsiaali levik ja distributsioon vaadeldavates keeltes väga lai valdkond ja seetõttu ei ole käesoleva esituse raames võimalik seda ammendavalt käsitleda. Järgnevalt püüan pöörata tähelepanu vaid mõningatele evidentsiaali toimeala kitsendavatele seaduspärasustele.

5.2.1. Süntaktilised tarindid. A. Aikhenvaldi järgi evidentsiaalsusopisitsioone kõrvallauses sageli ei markeerita. Ta arvab, et see universaal on seletatav kõrvallauses aja valiku suhtes kehtivate piirangutega.⁵³ Vaadelda-

⁴⁹ C. Gronemeyer, Evidentiality in Lithuanian, lk 98; В. Амбразас, А. Валецкене, Э. Валулите, Грамматика литовского языка, lk 234 jj.

⁵⁰ Terminit *endophoric* kasutab selles tähenduses V. Plungian, vt V. Plungian, The Place of Evidentiality within the Universal Grammatical Space, lk 352 jj. Eesti keeles kajastavad endofoorilisi seisundeid sellised kogeja-omaja konstruktsioonid nagu *mul valutab*, *mul on janu*, *mul on kõht tühi* jms.

⁵¹ Vt lähemalt: J.-L. Duchet, R. Pernäska, L'admiratif albanais: recherche d'un invariant sémantique. – Z. Guentchéva (éd.), L'Énonciation médiatisée. Louvain-Paris, 1996, lk 35–36; G. Lazard, On the Grammaticalization of Evidentiality. – Journal of Pragmatics 2001, kd 33, nr 3, lk 363.

⁵² J.-L. Duchet, R. Pernäska, L'admiratif albanais: recherche d'un invariant sémantique, lk 35–36.

⁵³ Vt A. Y. Aikhenvald, Evidentials, lk 65.

vate keelte esinemus A. Aikhenvaldi üldistust ei kinnita. Ainult türgi keele kohta on teada, et evidentsiaalsusopositsioone markeeritakse üksnes pealauses.⁵⁴ Ülejäänud keeltes on evidentsiaali esinemine võimalik ka kõrvallauses.

Üks sagedasemaid kõrvallausetüüpe on komplementlaused. Sellistes *et*-kõrvallausetes, mis laiendavad psühhoverbe, on vaadeldavates keeltes evidentsiaali vormide kasutamine võimalik, kuid ei ole üldjuhul kohustuslik (nt ee *Ta kuulis, et Triinu olevat koju sõitnud. Ta kuulis, et Triinu on koju sõitnud*). Kui aga juba pealause predikaat on kaudses kõneviisis, on kõrvallause predikaadi sellega markeerimine ülearune. Enamikus keeltest on niisugustes lausetes kõrvallause predikaadi evidentsiaaliga markeerimine võimatu, kuid Balkani slaavi keeled lubavad sellist pleonasmi. Näiteks bulgaaria keeles on üks perfekti peamisi funktsioone markeerida kõrvallauses minevikulist predikaati. Kui pealause predikaat on kaudses kõneviisis, võib kõrvallause predikaat olla nii indikatiivi perfekti (15) kui ka kaudse kõneviisi perfekti (16):

- (15) *Тоѝ помислил, че е дошло вече време.*
 'Ta.MASK mõtlema-PRF.PRT et olema-PREES.3SG tulema-PRF.PRT juba aeg.'
 'Ta (olevat) mõelnud, et aeg on tulnud.'
- (16) *Тоѝ помислил, че било дошло вече време.*
 'Ta.MASK mõtlema-PRF.PRT et olema-PRF.PRT tulema-PRF.PRT juba aeg.'
 'Ta (olevat) mõelnud, et aeg on(-ev.) tulnud.'⁵⁵

Niisugused laused nagu 16 on selgelt emfaatilised. Perfekti vorme võib esitada kaudses kõneviisis siis, kui tahetakse rõhutada, et informatsioon on kahtlane või sellega ei olda nõus.⁵⁶

Osaliselt on komplementlause evidentsiaali predikaadi funktsiooni võinud tungida konditsionaal. Nii on juhtunud eesti keeles, kus kaudkõne referaat-osana talitlevas *nagu*-kõrvallauses on verb konditsionaalis: *Minu naine väidab, nagu ei oskaks mina naelagi seina lüüa*.⁵⁷ Niisugune konditsionaali ja evidentsiaali funktsionaalne kattumine on täheldatav ka referaat-osana toimivas *et*-kõrvallauses pärast soovi või kavatsust väljendavat peaverbi. Eesti keeles on selles positsioonis võimalik nii konditsionaal kui ka indikatiiv. Läti keeles on võimalikud indikatiiv, konditsionaal ja kaudne kõneviis.⁵⁸ Balkani slaavi keeltes aga saab valida indikatiivi ja kaudse kõneviisi vahel. Kuigi konditsionaal on perifeerselt võimalik ka läti keeles, on mainitud komplementlause tüüpide puhul selle kasutamine spetsiifiline just eesti keelele, võrdle kaudse

⁵⁴ Vt L. Johnson, Evidentiality in Turkic. – A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.), *Studies in Evidentiality*, lk 286.

⁵⁵ Vt С. Стоянов (гл. ред.), Граматика на съвременния български книжовен език, lk 356.

⁵⁶ Tundub, et nendes keeltes, kus kaudses kõneviisis võib eristada lihtminevikku ja perfekti, on perfekti kaudsed vormid suhteliselt haruldased. See tuleneb sellest, et perfekti kaudseid vorme on vaja peamiselt subordineeritud kõrvallauses, kus tavaliselt kasutatakse indikatiivi vorme.

⁵⁷ M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 37.

⁵⁸ Läti keeles sõltub vormi valik ühelt poolt erinevatest presupositsioonidest, teiselt poolt fookusest. Konditsionaal on kasutusel peamiselt eituses. Jaatavas lauses on konditsionaal emfaatilise väärtusega, seda tarvitatakse siis, kui refereeritava soovi peetakse ülearuseks. Kaudse kõneviisi kasutamine eeldab sama presupositsiooni, kuid siin on refereeritava soov tugevamalt esile tõstetud (J. Šteinbergalt saadud informatsioon; vt selle kohta ka: A. Holvoet, Mood and Modality in Latvian. – *Sprachtypologie und Universalienforschung* 2001, kd 54, nr 3, lk 229).

kõneviisiga vormistatud näitelauseid 17 ja 18 ning konditsionaaliga vormistatud näitelauseid 19:⁵⁹

(17)lt *Māte vēlas, lai mēs braucot mājās.*
'Ema tahtma-PREES.3SG HORT.PART meie sõitma-PREES.PRT koju.'⁶⁰

(18)bg *Майка иска да сме отидели в къщи.*
'Ema tahtma-PREES.3SG KONJ.PART olema-PREES.1PL minema-IMPRF.PRT-PL koju'

(19)ee *Ema soovib, et tuleksime koju.*

Ülejäänud kõrvallauseitüüpides (adverbiaallausetes ja relatiivlausetes) võib sekundaarpredikaat olla evidentsiaalis ainult siis, kui evidentsiaalis on ka pealause predikaat. Et nendel juhtudel edastab teatelaadi kohta infot juba pealause predikaat, sõltub kõrvallause predikaadi evidentsiaaliga markeerimine puhtpragmaatilisest teguritest.

Erilist tähelepanu väärib küsimus, kas ja kuidas kasutatakse evidentsiaali tingimuslauses. Eesti keeles esinevad evidentsiaolid tingimuslausetes harva ja kui, siis ainult refereeritud reaalsete tingimuslausete pealause predikaadis (ee *Tõnu olevat surnud mees, kui ta sellest kellelegi räägib*). Läti, bulgaaria, makedoonia, albaania ja türki keeles saab aga evidentsiaalirreaalsetes tingimuslausetes esineda.⁶¹ Eriti omane on see Balkani slaavi keeltele ja albaania keelele, milles irreaalseid tingimuslauseid vormistatakse *futurum preteriti* tüüpi aegadega.⁶² Refereeritud tingimuslausetes on need futuuri vormid evidentsiaalis. Evidentsiaaliga vormistatakse siis pealause predikaat, kõrvallauses on evidentsiaali kasutamine jälle fakultatiivne.

Tingimuslausete osas seisab eesti keelest tüpoloogiliselt kõige kaugemal albaania keel. Albaania keeles võib ka mitterefereeritud tingimuslauses (nii reaalses kui ka irreaalses) kasutada admiratiivi vormi koos konjunktiiviga. Admiratiivi vorm markeerib siis üllatust ja kommunikatiivset distantsi hüpoteetilise situatsiooni suhtes ning see esineb üldjuhul kõrvallauses. Wilfried Fiedler toob niisuguseid näitelauseid nagu *Kui see veel kordub(-ev.), hakkasid kontrollima*.⁶³ Aga selliste konstruktsioonidega vormistatakse albaania keeles ka tingimuslausekujulisi soovlauseid:

(20)Të *paskeshe ardhur!*
'KONJ.PART HAB-ADM.IMPRF-2SG tulema-PRT'
'Kui sa oleksid tulnud!'⁶⁴

⁵⁹ Konditsionaal toimib evidentsiaalse strateegiana ka näiteks prantsuse keeles; vt P. Dendale, *Le conditionnel de l'information incertaine: marqueur modal ou marqueur evidenciel? – Proceedings of the XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Tome 1, Section I. La phrase.* Tübingen: Francke, 1993, lk 165–176.

⁶⁰ B. Ceplite, L. Ceplitis, *Latviešu valodas praktiskā gramatika.* Rīga: Zvaigzne, 1991, lk 74.

⁶¹ Vt A. Holvoet, *Mood and Modality in Latvian*, lk 233; С. Стоянов (гл. ред.), *Грамматика на съвременния български книжовен език*, lk 351 jj; Б. Конески, *Грамматика на македонскиот литературен јазик.* Скопје: Култура, 1967, lk 496 jj; O. Buchholz, W. Fiedler, *Albanische Grammatik.* Leipzig: WEB Verlag Enzyklopädie Leipzig, 1987, lk 66–67, 85 jj; A. H. Кононов, *Грамматика современного турецкого литературного языка.* Москва–Ленинград: Издательство академии наук СССР, 1956, lk 250 jj.

⁶² Vt lähemalt: O. Buchholz, W. Fiedler, *Albanische Grammatik*, lk 66–67, 85, 158; V. A. Friedmann, *Evidentiality in the Balkans with Special Attention to Macedonian and Albanian*, lk 205.

⁶³ W. Fiedler, *Zu einigen Problemen des albanischen Admirativs*, lk 563; O. Buchholz, W. Fiedler, *Albanische Grammatik*, lk 159

⁶⁴ Д. Ч. Кочи, Ч. И. Скенди, Б. А. Серебрянников (сост.), *Албанско-русский словарь.* Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1950, lk 444.

Albaania keeles on võimalik tarvitada evidentsiaali ka geneerilisi tõdemusi väljendavates tagajärjelausetes, nagu *Mida rohkem kannatatakse(-ev.) seda targemaks saadakse(-ev.)*.⁶⁵ Niisugune kasutusspetsiifika on (nagu ka mitterefereeritud tingimuslausete puhul) seletatav sellega, et evidentsiaali kasutamist motiveerivad albaania keeles tihti hoopis teised presupositsioonid kui ülejäänud vaadeldavates keeltes.

5.2.2. Kommunikatiivsed lausetüübid. Vaadeldavad süsteemid markeerivad evidentsiaalsusopositsioone peamiselt väitlausetes. Ülejäänud kommunikatiivsetes lausetüüpides on evidentsiaalsusopositsiooni markeerimise võimalused piiratud. Osas lausetüüpidest grammatilist evidentsiaali kasutada ei saa. Järgnevalt käsitlen küsi- ja hüdlausetes esinevat evidentsiaali.

Küsilause põhiliigid on valikküsilause ja eriküsilause. Valikküsilauses on evidentsiaal võimalik türgi, albaania, bulgaaria ja makedoonia keeles:⁶⁶

(21)bg *Takava li oľulla работата?*
'selline INTERR.PART olema-PRF.PRT.FEM töö-DEF'
'Kas nii on(-ev.) asjad?'

Eriküsilausetes on evidentsiaali Balkani keeltest võimalik kasutada ainult albaania keeles. Victor A. Friedman on kirjeldanud situatsiooni, kus albaanlane läheb juuksurisse, kuid sisenedes avastab, et juuksurit ei ole kohal. Ta küsib abilise käest üllatunult, kus juuksur on, kasutades evidentsiaali (alb admiratiivi):

(22)Ku *qenka mjeshtri?*
'Kus olema-PREES.ADM.3SG meister-DEF?'
'Kus on(-ev.) meister?'⁶⁷

Siin on tegemist hüdlausega, mis on vormistatud küsilausena. Lause sisaldab ühelt poolt implitsiitset väidet, et kõneleja on oodanud näha poes meistrit, ja teiselt poolt infopäringut.

Ülejäänud Balkani keeltes on selles situatsioonis evidentsiaali vormi kasutamine võimatu. Kui aga kõneleja saab abilise käest oma küsimusele üllatava vastuse, mida ta ei usu, võib ta küsimust korrata, kasutades seekord juba evidentsiaali vormi. Kõikides Balkani keeltes peale albaania keele nõuavad sellised fraasid üldjuhul, et kõneleja markeeriks üllatust hüdüsõnaga, s.o dubitatiivset hüdlauset, mis on ühtlasi mõistetav küsimusena:

(23)mk *Abе каде бид мајсторот?!*
'INTERJ kus olema-PRF.PRT.MASK meister-DEF'
'Misasja, kus on(-ev.) meister?!'⁶⁸

Seega ei saa makedoonia, bulgaaria ega türgi keeles (erinevalt albaania keelest) kasutada evidentsiaali vorme küsimustes, mis käsitlevad olevikku

⁶⁵ J.-L. Duchet, R. Pernaska, L'admiratif albanais: recherche d'un invariant sémantique, lk 38.

⁶⁶ Vt V. A. Friedman, Evidentiality in the Balkans with Special Attention to Macedonian and Albanian, lk 201–202; L. Johnson, Evidentiality in Turkic, lk 286.

⁶⁷ V. A. Friedman, Interrogation and Nonconfirmativity. A Pearceian Approach to the Intersection between Expressive Past and Present. – Pearceian Semiotics: The State of the Art. An International Colloquium Canet-Plage, June 27–30 2001, lk 3. <http://www.univ-perp.fr/csp2001/friedman.htm>.

⁶⁸ V. A. Friedman, Interrogation and Nonconfirmativity: A Pearceian Approach to the Intersection between Expressive Past and Present, lk 4.

puudutatavat informatsiooni.⁶⁹ Evidentsiaal on aga võimalik dubitatiivsetes lausetes, mis viitavad varem esitatud väidetele. Samuti on ülejäänud Balkani keeltes (v.a albaania keeles) vajalik markeerida dubitatiivi eksplitsiitse hüüdsõnaga.⁷⁰

A. Aikhenvaldi andmetel ei laiene binaarsed A3 süsteemid üldjuhul küsilauseatele.⁷¹ Selline üldreegel kehtib eesti ja läti süsteemide kohta. Küll aga on nendes keeltes perifeerseid kasutusjuhte, mille puhul see tüpoloogiline seaduspära ei kehti. Evidentsiaali kasutamine on võimalik niinimetatud kajaküsimustes. Näiteks võib klient eesti keeles just kirjeldatud situatsioonis saada oma esimesele küsimusele vastuseks lause, milles verb on kvotatiivis. See on võimalik sel juhul, kui abilise info pärineb kolmandalt isikult. Kuulnud vastust, võib klient esitada kajaküsimuse, milles koopulaverb on kaudses kõneviisis:

- (24)(klient:) *Kus on juuksur?*
(abiline:) *Juuksur olevat haiglas.*
(klient:) *Kus juuksur olevat?!*

Lisaks sellele on eesti keeles võimalik perifeerselt moodustada ka küsimusi, milles *olema*-verbi kaudse kõneviisi vorm laiendab informatsiooni edastamist märkivat verbi, näiteks:⁷²

- (25) *Kas keegi väitis asjad nii olevat?*⁷³

Leedu keel seisab küsilausestes evidentsiaali kasutamise poolest astme võrra lähemal Balkani keeltele. Kui leedulane jutustab lugu kaudses kõneviisis, võib kuulaja esitada kaudses kõneviisis vormistatud sisulise küsimuse, mis ei sisalda jutustaja loos kasutatud predikaati.⁷⁴

- (26) *Jonas buvēs Australijoje.*
'Joonas olema.PRET.PRT.MASK Austraalia-LOK'
'Joonas olnud Austraalias.'
– *O ka jis ten mates?*
'aga mis-AKK.SG tema-MASK seal nägema-PRET.PRT.MASK'
'Ja mida ta on seal näinud? (otsetõlkes 'Ja mida ta olevat seal näinud?')

Hüüdlause on evidentsiaali kasutamine üldiselt võimalik, kuid eri keeltes on erinevaid kontekstuaalseid piiranguid. Et evidentsiaali esimene isik annab automaatselt miratiivseid ja/või dubitatiivseid tõlgendusi, mida vor-

⁶⁹ Vt V. A. F r i e d m a n, Interrogation and Nonconfirmativity: A Pearceian Approach to the Intersection between Expressive Past and Present, lk 5.

⁷⁰ Kuigi türki keeles on hüüdsõna vajalik, ei pruugi see teistes türki keeltes nii olla. Näiteks on nogai keeles näitelause 22 võimalik, vt L. J o h a n s o n, Evidentiality in Turkic, lk 286. Bulgaaria kõnekeeles võib eriküsilausest hüüdsõna mõnikord ka ära jätta, kuid sellisel juhul tuleb dubitatiivsust väga tugevalt intonatsiooniga markeerida.

⁷¹ Vt A. Y. A i k h e n v a l d, Evidentials, lk 60.

⁷² M. Ereltilt saadud informatsioon.

⁷³ Tänapäeval valitseva seisukoha järgi on eesti keele kaudne kõneviis saanud alguse just niisugustest partitsiibitarinditest, vt L. C a m p b e l l, Some Grammaticalization Changes in Estonian and Their Implications, lk 285–299. Siit võib järeldada, et küsilauseid saab perifeerselt moodustada evidentsiaalsusstrateegiaga, mille grammatikalisatsiooni aste on väike. Selline moodustus on aga võimatu grammatikalisatsiooni hilisemal etapil (niisugused laused nagu *Kas asjad olevat nii?* ei ole aksepteeritavad, v.a kajaküsimustena).

⁷⁴ A. Holvoetilt saadud informatsioon.

mistatakse hüüumärgiga, on kasulikum vaadata hüüdlauseid, milles subjekt on teises või kolmandas isikus.⁷⁵

Kõige sagedamini esineb evidentsiaal hüüdlauseid albaania keeles, mistõttu kategooria kannabki nime *admiratiiv*. Juuksurialongi situatsiooni jätku osas võib juuksur ootamatult kardinat tagant ilmuda, mille järel klient ütleb:

(27) *Ah, kētu qenke!*
'INTERJ, siin sa olema-ADM.PREES.2SG'
'Ah, siin sa oled(-ev.)!'⁷⁶

Miratiivse näitelause 27 grammatilised vasted on võimalikud kõikides vaadeldavates Balkani keeltes. Evidentsiaalse tähendusega hüüdlauseid on Balkani keeltes kas pigem miratiivse või pigem dubitatiivse väärtusega. Kumba tähendust rohkem esile tõstetakse, sõltub kõneleja presupositsioonidest.⁷⁷ Balti areaali keeltes paistavad mõlemad funktsioonid (miratiivne ja dubitatiivne) olevat võimalikud ainult leedu keeles.⁷⁸ Läti ja eesti keele kvotiivisüsteemid võimaldavad hüüdlauseid ainult dubitatiivseid tõlgendusi, nagu järgmises näites:

(28) *lt Tas esot brālis!*
'See olema-PREES.EV vend!'
'See olevat vend!'⁷⁹

Lihtsustades võib öelda, et eesti ja läti keeles ei kasutata hüüdlauseid evidentsiaali vorme positiivse üllatuse, vaid ainult kahtluse ja ironia markeritena.

Kokkuvõte

Tabelid 1 ja 2 esitavad lühidalt need põhiparameetrid, mille järgi eri keelte evidentsiaalsussüsteeme artiklis on võrreldud. Et evidentsiaalsussüsteemide levik lausetüübiti saaks ühtlase esituse, on teise tabeli lõpus toodud ühe muutujana ka levik käsklausetes. See on teema, mis kuulub evidentsiaalsus- ja moodussüsteemi suhete ainevaldkonda ja mida käsitlen järgmises, evidentsiaalsussüsteemide semantikale pühendatud artiklis.

Üldiselt paistab Balti areaal evidentsiaalsuse väljendamisel silma formaalsete vahendite rohkusega. Balkani keeltes on selliseid vahendeid vähem, kuid samal ajal on Balkani evidentsiaalsussüsteemid Balti areaali süsteemidest süntagmaatilisel tunduvalt paindlikumad. Eesti keele evidentsiaalsussüsteem seisab Balkani keelte süsteemidest tüpoloogiliselt kõige kaugemal.

⁷⁵ Uurimist vajab, missugune roll on evidentsiaalsuse väljendamises intonatsioonil. On põhjust arvata, et modaalsemates evidentsiaalsussüsteemides on see roll suurem. Üksikud konkreetsete keelte andmed kinnitavad seda väidet, vt nt: J.-L. Duchet, R. Pernäska, *L'admiratif albanais: recherche d'un invariant sémantique*, lk 39.

⁷⁶ V. A. Friedman, *Interrogation and Nonconfirmativity. A Pearceian Approach to the Intersection between Expressive Past and Present*, lk 3.

⁷⁷ Need kaks tähendust ei ole alati kontekstuaalselt eristatavad, sest miratiivi presupositsioonid on eitus ja kahtlus. Neid presupositsioone aga ei vormistata eksplitsiitselt, vaid nad "maskeeritakse" deklaratiiv-eksklamatoorse fraasi propositioonina, vt B. Darden, *On the Admirative in Bulgarian*. – *Folia Slavica* 1977, kd 1, nr 1, 1977, lk 59–63.

⁷⁸ Vt B. Амбразас, А. Валецкене, Э. Валюлите, *Грамматика литовского языка*, lk 234; C. Gronemeyer, *Evidentiality in Lithuanian*, lk 99–100, 107.

⁷⁹ A. Holvoet, *Mood and Modality in Latvian*, lk 232.

Leedu keele süsteem seisab aga mitme parameetri järgi balkani tüübile lähemal kui eesti ja läti keele süsteemidele. Näiteks on eesti keeles (eriti eesti murretes) evidentsiaalsuse markeritena kasutusel mitu erinevat morfoloogilist formanti. Balkani keeltes ja leedu keeles aga ei ole evidentsiaalsus nii selgelt morfoloogias väljendatud. Need keeled väljendavad evidentsiaalsust, kombineerides erinevaid (morfo)süntaktilisi strateegiaid, millel on sageli peale evidentsiaalsuse väljendamise funktsioonide grammatikas ka muid funktsioone. Evidentsiaalsussüsteemi toimeala on eesti keeles süntagmaatilisel üsna rangelt piiratud: evidentsiaali saab kasutada ainult väitlause (v.a mõningad marginaalsed kasutusviisid). Balkani keelte ja leedu keele evidentsiaalsussüsteemid on aga laiemas kasutusega.

Tabel 1.

Evidentsiaalsuse morfosüntaks

GRAMMEEM	TRG	BG	MK	ALB	LD	LT	EE
PERFEKTI/PRETEERITUMI PARTITSIIP	+	+	+	(+)	+	+	+
PREESENSI PARTITSIIP	-	-	-	-	+	+	+
INFINITIIV	-	-	-	-	-	(-)	+
MUU DEVERBAALNOOMEN	-	-	-	-	-	(+)	(+)
NULLABIVERB	+	+	+	-	(+)	(+)	(+)
LIITPREDIKAADI AGLUTINATSIOON	-	-	-	+	-	-	-
KIVISTUNUD MORFEEM	-	-	-	+	(-)	+	+
DISTANTSPARTIKKEL	+	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)
ABIVERBI VAHETUS	-	-	(+)	-	-	-	-
ABIVERBI TÜVE VAHETUS	-	(+)	(+)	-	(+)	-	-
V-FRAASI INVERSIOON	-	-	-	+	-	-	-
ESIMENE POSITSIOON PERIFRAASIS	+	(+)	(+)	+	+	+	+
TEGUMOOD = EVIDENT-SIAALSUSE STRATEEGIA	-	-	+	-	+	(+)	-
LIITAEG → LIHTAEG = EVIDENT-SIAALSUSE STRATEEGIA	-	+	+	+	(+)	(+)	(+)

Tabel 2.

Evidentsiaalsuse süntagmaatiline levik

SÜNTAGMA	TRG	BG	MK	ALB	LD	LT	EE
KÜSILAUSES	(+)	(+)	(+)	+	(+)	(-)	(-)
HÜÜDLAUSES	+	+	+	+	+	(-)	(-)
KÄSKLAUSES	(-)	+	+	+	-	+	-

Tabelites kasutatud sümbolid: + vastav keelenähtus esineb; (+) keelenähtus ei ole kategooriaalselt keskne, on esinemuselt haruldane või esineb ainult murretes; (-) keelenähtus on väga perifeerne või on selle kohta ainult ebakindlaid teateid; - vastavat keelenähtust ei esine.